

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

**Mizele gramaticale și semantico-pragmatice ale paranteticității în limba
română. Studiu de caz și comparație cu limba franceză**

TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. habil. Liana POP

Doctorand:

Ana-Gabriela ZISMAN

CLUJ-NAPOCA

2020

Mizele gramaticale și semantico-pragmatice ale paranteticității în limba română. Studiu de caz și comparație cu limba franceză

REZUMAT

Cuvinte-cheie: *paranteticitate, tranzitivitate, ordine constituenți, marcator discursiv, funcții pragmatice, semantism, pro-drop.*

Lucrarea de față constituie un demers de valorificare a unui interes personal pentru fenomenele lingvistice din limbile română și franceză, prin problematizarea așa-numitei *paranteticități*, întâlnite la acele verbe regente care pot subordona complete în prezența unui liant gramatical. *A priori*, în absența acestuia, legătura sintactică este întreruptă.

Teza noastră își propune să examineze frecvența ocurențelor și noul nivel de interpretare a *raportului verb – completivă* (gramatical, semantic și/ sau pragmatic), în absența subordonantului, pentru relații de tipul P, Q/ Q, P¹, prin efectuarea unor analize comparative cu situații în care verbul își păstrează calitatea de verb regent: P *că* Q. Mai mult decât atât, preocuparea noastră vizează și manifestarea „internă” a structurilor parantetice, întrucât natura limbilor în care se dezvoltă fenomenul poate dicta *lecturile semantico-pragmatice* ale verbului. Astfel, studiul nostru se concentrează pe analiza unor verbe potențial parentetice în mare parte pe un fond lingvistic românesc, specificul *pro-drop* al limbii, prin cele trei poziții ale subiectului² fiind susceptibil de a suplimenta funcțiile semantico-pragmatice ale verbelor. În același timp, considerăm că rezultatele unui astfel de demers pot fi reprezentative, mai ales prin efectuarea unei investigații paralele a fenomenului într-o limbă care implică obligativitatea subiectului (SV), cum este limba franceză. În aceste condiții, am dirijat studiul după principiul următor: mobilitatea care caracterizează subiectul în limba română nu vizează doar cazurile de paranteticitate, ci și pe cele de subordonare. Selectând patru astfel de verbe din română: *a zice, a spune, a ști, a crede*, împreună cu ai lor corespondenți din limba franceză, am reținut atât emergența prin detașare de completivă, cât și situațiile în care aceste verbe se impun ca regenți, pentru cele trei persoane, la singular.

Teza este structurată în opt capitole, șase dintre ele (III-VIII) reprezentând cele două părți de analiză pe corpus. Rezultatele sintetizate figurează, în textul tezei, sub formă de tabele și diagrame, în timp ce șase anexe conțin distribuția detaliată a celor patru verbe.

Capitolul I, *Revue de la littérature* (Excurs bibliografic), cuprinde contribuțiile lingviștilor pe tema paranteticității. Reunind studiile în trei mari modele, am parcurs tendințele

¹ P = propoziție principală, Q = propoziție subordonată.

² SV, V, VS.

principale în materie de paranteticitate și am concluzionat asupra necesității constituirii unui al patrulea model de analiză, pe care l-am propus la finele acestui capitol teoretic. De vreme ce am ținut să urmărim comportamentul majoritar al verbelor într-o limbă *pro-drop* (româna), am găsit necesar să împrumutăm din al doilea și din al treilea model proprietăți precum „regență indiferent de prezența subordonantului” sau derivarea unor „funcții discursive”, pe care le-am desprins ocazional în cursul analizelor.

Capitolul II, *Corpus. Description et méthodologie* (Corpus. Descriere și metodologie), prezintă delimitarea corpusului și etapele premergătoare acesteia. Divizat în paneelele *Diacronic* (pentru limba română) și *Sincronic* (pentru compararea românei cu franceza), perimetrul de analiză răspunde obiectivelor noastre.

Distribuția cronologică în patru, respectiv cinci secole, pentru cinci subcorpusuri, corespunzând celor cinci tipuri de texte (*Scrisori formale, Scrisori informale, Texte juridice, Texte istorice, Texte literare*) am gândit-o ca o contribuție la studiile diacronice asupra fenomenului în limba română, întrucât acestea sunt absente. Pe de altă parte, și la modul punctual, conceperea corpusului pe aceste criterii oferă șansa identificării unor eventuale fluctuații în structura, funcția și statistica uzului parentetic pentru fiecare persoană verbală, în funcție de context.

În ce privește corpusul sincronic, acesta conține transcrieri din două subcorpusuri românești de limbă vorbită (*Româna vorbită actuală – ROVA*, respectiv *Interacțiunea verbală în limba română actuală – IVLRA*) și unul franțuzesc (*Corpus de Français Parlé Parisien des années 2000 – CFPP*) în care am urmărit să detașăm „avantajele” unui subiect (S) care poate preceda sau urma verbul (V), cu posibilitatea suprimării acestui subiect din structura de suprafață.

Prima parte a analizei (*Première partie de l'analyse*) numără **capitolele III, IV și V** și conține, pentru fiecare verb românesc, rezultatele obținute în urma examinării ocurențelor în corpusul diacronic. Analizate în detaliu după diverși parametri, verbele, supuse celui de-al patrulea model de analiză, indică, diacronic, date concludente, precum: **predispoziții** particulare **pentru o anumită ordine de constituenți** în funcție de tipul de text, dar și o **utilizare parantetică rar evolutivă și inferioară** proporțional cazurilor de subordonare.

A doua parte a analizei reprezintă un studiu comparativ, sincronic (**capitolele VI, VII și VIII**) și oferă, pe un corpus de limbă vorbită, profilul gramatical, semantic și pragmatic al verbelor *a zice, a spune, a ști și a crede*, în raport cu echivalenții acestora din franceză: *dire*,

savoir și *croire*. Verificând ipoteza unei prezențe semnificative a uzului parantetic în oralitate, în special sub incidența unui subiect mobil, cele trei capitole surprind un prototip de manifestare formală. În acest sens, am constatat **o preferință**, în ambele limbi, **pentru aceleași persoane gramaticale, proporții similare în distribuția utilizărilor**, dar și apariția unor **structuri convenționale**. Cu toate acestea, rezultatele noastre au arătat limitări ale interpretării semantico-pragmatice pentru verbele din limba franceză, datorate restricției unui subiect antepus.

Concluziile revin și pun în valoare rezultatele prezentului studiu. Discutat în baza tuturor variabilelor, precum persoana, poziția subiectului, întrebuițare, subcorpus, bilanțul oferă o imagine completă a potențialului gramatical, semantic și pragmatic al verbelor, confirmând utilitatea celui de-al patrulea model de analiză propus, atât în corpusul diacronic, cât și în cel sincron.

CUPRINSUL TEZEI

ARGUMENT

CAPITOLUL I. INCURSIUNE TEORETICĂ ÎN PROBLEMA PARANTETICITĂȚII

PREAMBUL

1. Primul model. Non-dependența
 - 1.1. Subordonant zero și problema *dezmoștenirii*
 - 1.1.1. Modificări aduse modelului 1.1
 - 1.2. Subordonant zero și problema *comentariului*
 - 1.2.1. Observații asupra modelului 1.2
 - 1.3. Câteva observații asupra modelului 1
 - 1.3.1. Studii efectuate în limbile SV
 - 1.3.2. Modelul Non-dependenței în limbile *pro-drop*
 - 1.3.3. Reconsiderarea noțiunii de *verb parantetic*
 - 1.4. Bilanț modelul Non-dependenței
2. Al doilea model: abordarea transformațională. *S-lifting*
 - 2.1. *S-lifting* și extrapoziția
 - 2.2. Pentru o echivalență $P \text{ că } Q = Q, P/ P, Q$ în limbile *pro-drop*
 - 2.3. Bilanț modelul echivalenței
3. Paranteticitatea analizabilă în pragmatică
 - 3.1. Semantica verbelor care suportă paranteticitatea
 - 3.1.1. *Verbe de atitudine propozițională*
 - 3.1.2. Verbe propoziționale, modalitate epistemică și evidențială
 - 3.2. De la semantică la pragmatică: ce parcurs?
 - 3.2.1. Întrebuințarea parantetică și *gramaticalizarea*
 - 3.2.2. Întrebuințarea parantetică și *pragmatizarea*
 - 3.. Pragmatica întrebuințării parantetice. Ce terminologie?
 - 3.3.1. Miza *marcatorilor discursivi/ pragmatici*
 - 3.3.2. $P \text{ că } Q = \text{gramatică}$, $Q, P = \text{pragmatică}$ în limbile *pro-drop*
 - 3.4. Concluzii modelul al treilea
4. Concluzii asupra celor trei modele
5. Pentru un al patrulea cadru de analiză
 - 5.1. Problema subordonantului și tranzitivitatea
 - 5.2. Aplicabilitatea modelului patru în diacronie și în sincronie
 - 5.3. Concepte

CAPITOLUL II. CORPUS. DESCRIERE ȘI METODOLOGIE

1. O privire asupra paranteticității
2. Corpus și subcorpus
 - 2.1. Definirea ideii de corpus
 - 2.1.1. Corpus = mai multe subcorpusuri
 - 2.2. Descriere corpus diacronic
 - 2.2.1. Subcorpus și tipuri de texte

- 2.2.2. Alegere perioadă
- 2.3. Descriere corpus sincron
- 2.4. Metodologie de constituire corpusuri diacronic și sincron
- 2.4.1. Metodologie comună de constituire corpusuri
- 2.4.2. Preliminarii
- 2.4.3. Corpus diacronic: cinci tipuri de texte, patru/cinci secole
- 2.4.4. Formare corpus sincron
- 2.4.5. Metodologie comună analiză date
- 2.5. Concluzii

PRIMA PARTE

EXAMINAREA PARANTETICITĂȚII ÎN DIACRONIE. ANALIZĂ PE CORPUS INTRODUCERE

CAPITOLUL III. A ZICE/ A SPUNE ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHĂ

INTRODUCERE

- 1. Observații *a zice*, corpus diacronic
 - 1.1. Profil gramatical: *a zice*, persoana întâi
 - 1.1.1. Ordinea constituenților
 - 1.1.2. Recțiune forte sau slabă
 - 1.1.3. Concluzii *a zice*, prima persoana, corpus diacronic
 - 1.2. Profil gramatical: *a (d)zice*, persoana a doua
 - 1.2.1. Ordinea constituenților
 - 1.2.2. Recțiune puternică *versus* recțiune slabă
 - 1.2.3. Concluzii *a (d)zice*, persoana a doua, corpus diacronic
 - 1.3. Profil gramatical: *a (d)zice*, persoana a treia
 - 1.3.1. Ordine constituenți
 - 1.3.2. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 1.3.2.1. Observații recțiune puternică
 - 1.3.2.2. Observații *(d)zice* parantetic
 - 1.3.2.3. Observații *se zice* copulativ
 - 1.3.2.4. Observații inserție Discurs Direct
 - 1.3.2.5. Întrebuițări de frontieră
 - 1.3.2.6. Observații *cică*
 - 1.3.3. Concluzii *a zice*, persoana a treia, corpus diacronic
- 2. Observații *a spune*, corpus diacronic
 - 2.1. Profil gramatical: *a spune*, persoana întâi
 - 2.1.1. Ordine constituenți
 - 2.1.2. Recțiune puternică *versus* recțiune slabă
 - 2.1.2.1. Observații recțiune puternică
 - 2.1.2.2. Observații recțiune slabă
 - 2.2. Profil gramatical: *a spune*, persoana a treia
 - 2.2.1. Ordinea constituenților
 - 2.2.2. Recțiune puternică *versus* recțiune slabă
- 3. Concluzii *a zice/ a spune*, corpus diacronic

CAPITOLUL IV. A ȘTI ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHĂ

INTRODUCERE

1. Profil gramatical *a ști*, persoana întâi
 - 1.1. Ordine constituenți
 - 1.2. Recțiune puternică *versus* recțiune slabă
 - 1.2.1. Observații recțiune puternică
 - 1.2.2. Observații întrebuițare parantetică
 - 1.3. Concluzii *a ști*, persoana întâi, corpus diacronic
2. Profil gramatical *a ști*, persoana a doua
 - 2.1. Ordine constituenți
 - 2.2. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 2.3. Observații întrebuițare parantetică
 - 2.4. Observații întrebuițări de frontieră
 - 2.5. Concluzii *a ști*, persoana a doua, corpus diacronic
3. Profil gramatical: *a ști*, persoana a treia
 - 3.1. Ordine constituenți
 - 3.2. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 3.2.1. Observații întrebuițare parantetică
 - 3.3. Concluzii *a ști*, persoana a treia, corpus diacronic
4. Concluzii *a ști*, corpus diacronic

CAPITOLUL V. A CREDE ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHĂ

INTRODUCERE

1. Profil gramatical: *a crede*, persoana întâi
 - 1.1. Ordine constituenți
 - 1.2. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 1.2.1. Observații întrebuițare parantetică
 - 1.3. Observații alte întrebuițări ale lui *cred*
 - 1.4. Concluzii *a crede*, persoana întâi, corpus diacronic
2. Profil gramatical: *a crede*, persoana a doua
 - 2.1. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 2.2. Concluzii *a crede*, persoana a doua, corpus diacronic
3. Profil gramatical: *a crede*, persoana a treia
 - 3.1. Ordine constituenți
 - 3.2. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 3.3. Concluzii *a crede*, persoana a treia, corpus diacronic

CONCLUZII ANALIZĂ DIACRONICĂ

A DOUA PARTE A ANALIZEI

EXAMINAREA PARANTETICITĂȚII ÎN SINCRONIE. ANALIZĂ PE CORPUS

INTRODUCERE

CAPITOLUL VI. A ZICE, A SPUNE ÎN LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

INTRODUCERE

1. *A zice*, subcorpusuri ROVA și IVLRA
 - 1.1. Ordine constituenți
 - 1.2. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 1.3. Profil gramatical: *a zice*, persoana întâi
 - 1.3.1. Ordine constituenți
 - 1.3.2. Concluzii *a zice*, persoana întâi
 - 1.4. Profil gramatical: *a zice*, persoana a doua
 - 1.4.1. Ordine constituenți. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 1.4.2. Alte întrebuițări ale lui *zici*
 - 1.4.2.1. Concluzii *a zice*, persoana a doua
 - 1.5. Profil gramatical: *a zice*, persoana a treia
 - 1.5.1. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 1.5.2. Observații *cică*
 - 1.5.3. Concluzii *a zice*, persoana a treia
 - 1.6. Concluzii *a zice*
2. *A spune*, subcorpusuri ROVA și IVLRA
 - 2.1. Ordine constituenți
 - 2.2. Recțiune puternică *versus* recțiune slabă
 - 2.3. Profil gramatical: *a spune*, persoana întâi
 - 2.3.1. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 2.3.2. Concluzii *a spune*, persoana întâi
 - 2.4. Profil gramatical: *a spune*, persoana a doua
 - 2.4.1. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 2.4.2. Concluzii *a spune*, persoana a doua
 - 2.5. Profil gramatical: *a spune*, persoana a treia
 - 2.5.1. Concluzii *a spune*, persoana a treia
 - 2.6. Concluzii *a spune*
 - 2.7. Observații *dire* în raport cu *a zice* și *a spune*
 - 2.7.1. Profil gramatical: *dire*, persoana întâi
 - 2.7.2. Profil gramatical: *dire*, persoana a doua
 - 2.7.3. Profil gramatical: *dire*, persoana a treia
 - 2.7.4. Concluzii *dire*, subcorpus CFPP

CAPITOLUL VII. A ȘTI ÎN LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

INTRODUCERE

1. Profil gramatical: *a ști*, persoana întâi
 - 1.1. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 1.2. Alte întrebuițări la persoana întâi
 - 1.3. Concluzii persoana întâi
2. Profil gramatical: *a ști*, persoana a doua

- 2.1. Alte întrebuițări la persoana a doua
- 2.2. Concluzii persoana a doua
3. Profil gramatical: *a ști*, persoana a treia
 - 3.1. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 3.2. Alte întrebuițări la persoana a treia
 - 3.3. Concluzii *a ști*, persoana a treia
4. Observații *savoir*, subcorpus CFPP
 - 4.1. Profil gramatical: *savoir*, persoana întâi
 - 4.1.1. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 4.1.2. Concluzii *savoir*, persoana întâi
 - 4.2. Profil gramatical: *savoir*, persoana a doua
 - 4.2.1. Concluzii *savoir*, persoana a doua
 - 4.3. Profil gramatical: *savoir*, persoana a treia
 - 4.3.1. Concluzii *savoir*, persoana a treia
 - 4.4. Concluzii *savoir*

CAPITOLUL VIII. A CREDE ÎN LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

INTRODUCERE

1. *A crede*, subcorpusuri ROVA și IVLRA
 - 1.1. Ordine constituenți. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 1.2. Profil gramatical: *a crede*, persoana întâi
 - 1.2.1. Ordinea constituenților. Recțiune puternică *versus* întrebuițare parantetică
 - 1.2.2. Alte întrebuițări la persoana întâi
 - 1.2.3. Concluzii *a crede*, persoana întâi
 - 1.3. Profil gramatical: *a crede*, persoana a doua
 - 1.3.1. Concluzii *a crede*, persoana a doua
 - 1.4. Profil gramatical: *a crede*, persoana a treia
 - 1.5. Concluzii *a crede*
 - 1.6. Observații *croire* și comparație cu *a crede*
 - 1.6.1. Profil gramatical: *croire*, persoana întâi
 - 1.6.2. Concluzii *croire*, persoana întâi și concluzii *croire*

CONCLUZII ANALIZĂ SINCRONICĂ

CONCLUZII FINALE

BIBLIOGRAFIE

CORPUS

ANEXE